

δέν είναι ἔκφρασις τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τοῦτο αὐτοσκοπός, δέν ἔχει ἠθικόν, ἀλλὰ νομικόν χαρακτῆρα. Πρόκειται δηλαδή περὶ δικαίου καὶ ὄχι περὶ ἠθικῆς, ὅταν μεταξὺ πράξεως καὶ πρακτικοῦ λόγου ἐπικρατῆ διάστασις. Τὸ δίκαιον ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν μορφήν τῆς ἐνεργείας, ἢ ἠθικὴ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς δομὴν.

Ἡ ἠθικὴ δέν ἀνέχεται τὴν θρησκείαν, διότι τὴν ἀντιλαμβάνεται ὡς κράτος ὑπερβατικοῦ δικαίου. Τὴν θεωρεῖ ὡς μίαν περιοχὴν ἠθικῆς ἑτερονομίας, ὡς μίαν θεονομουμένην ἠθικὴν. Παρ' ὅλον ὅτι ὁμως θέλει νὰ ἀντιδιαστείλῃ τὴν ἰδικὴν τῆς πράξεως καὶ ἐκείνην τῆς θρησκείας, ἀντικρῶζει καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην ὡς ἔκφρασις νομικοῦ καθορισμοῦ. Ἀντιτάσσεται δηλαδή πρὸς τὴν θρησκείαν, διότι συγκρίνει πρὸς ἐκείνην τὸν ἑαυτὸν τῆς. Ἡ σύγκρισις ὁμως αὐτὴ εἶναι μόνον τότε δυνατὴ, ὅταν καὶ αἱ δύο ἔχουν τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Τὸ ἐπίπεδον αὐτὸ καλεῖται νόμος. Εἰς τὴν θρησκείαν ἰσχύει ὁ θεῖος, εἰς τὴν ἠθικὴν ὁ ἀνθρώπινος νόμος. Ἡ πρώτη εἶναι ὁ χῶρος τῆς θεονομίας, ἡ δευτέρα ὁ χῶρος τῆς αὐτονομίας.

Ἡ ἠθικὴ προκατάληψις κατὰ τῆς θρησκείας σημαίνει παραγνώρισιν τῆς πίστεως. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἢ πίστις ἀγνοεῖ τὴν φύσιν τοῦ νόμου. Πιστεύουν, ὅσοι ὑπερπηδοῦν τὰ ὅρια τῶν νομοθεσιῶν, ὅσοι δέν γνωρίζουν, τί πρέπει καὶ τί δέν πρέπει νὰ κάμουν, ἀλλὰ ζοῦν τὴν ζωὴν τῆς εὐχαριστίας. Τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας ἀνατέλλει, ὅταν δύῃ τὸ δίκαιον. Εὐχαριστία εἶναι ἀτμόσφαιρα μετανομικῆς σχέσεως. Ὅσοι εὐχαριστοῦν, κινουῦνται πρὸς τὸ Σὺ, ἐπειδὴ ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος θὰ καθώριζε τὴν σχέσιν τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἔχει παύσει νὰ ἰσχύῃ. Ἡ ἠθικὴ ὁμως εἶναι ἀναφορὰ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ ὑπὸ τὴν αἰγίδα μιᾶς νομικῆς ἀρχῆς λογικῆς καταγωγῆς.

Περὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἐγὼ εἰς τὸ Σὺ, θεωρουμένης ὡς θυσίας

Εἰς τὴν θρησκείαν τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ νομικοῦ καθορισμοῦ ἀφ' ἑτέρου ἀντικαθιστοῦν ἢ πίστις καὶ τὸ Σὺ. Πίστις εἶναι ἢ παρένθεσις τοῦ Σὺ μεταξὺ τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἐγὼ. Σὺ εἶναι ὁ χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἢ πίστις μετουσιώνει τὴν εὐχαριστίαν εἰς ἀγάπην. Ὅσοι συναντοῦν τὸ Σὺ, ἀγαποῦν. Δέν θέλουν δηλαδή νὰ ῥυθμίσουν τὴν στάσιν των ἀπέναντι ἑνὸς ξένου ἐγὼ διὰ νὰ ἐφαρμόσουν ἕνα νόμον καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς νὰ θεμελιώσουν τὴν αὐτεκτίμησιν, ἀλλ' ἀντικρῶζουν εἰς τὴν θυσίαν τὸν οὐσιαστικὸν λόγον τῆς εὐγνωμοσύνης.

Ὅσοι ἀγαποῦν, θυσιάζουν. Θυσία σημαίνει: Νὰ δίδῃς τὸ πολύτιμον, τὸ ὁποῖον σοῦ ἀνήκει, εἰς τὸν ἄλλον. Νὰ τὸ δίδῃς ὁμως, ἐπειδὴ ἀγαπᾷς. Διότι τὰ πολύτιμα θὰ ἠμποροῦσαν κάλλιστα νὰ προσφερθοῦν, προκειμένου νὰ μᾶς δοθοῦν τὰ πολυτιμώτερα. Θυσία λοιπὸν σημαίνει: Δίδω τὸ πολύτι-

μον, τὸ ὁποῖον μου ἀνήκει, χωρὶς πρὸς ἐμὲ σχετιζομένην σκοπιμότητα. "Όταν ὁ σκοπὸς τῆς προσφορᾶς δὲν εἶμαι ἐγώ, ἀλλ' ὁ ἄλλος, ἀγαπῶ τὸν ἄλλον. Ἄγάπη εἶναι τὸ θυμίαμα τῆς θυσίας.

"Όσοι θυσιάζουν, εὐρίσκονται ἐνώπιον τοῦ Σὺ. Ἐφ' ὅσον ὁ δεσμὸς μεταξὺ θύτου καὶ θυσίας δὲν ἔχει σπάσει, ὅταν δηλαδὴ τὸ προσφερόμενον κατ' ὄνομα θυσιάζεται, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν προβάλλει μίαν ἀξίωσιν τοῦ προσφέροντος, ἢ προσφορὰ ἀναφέρεται εἰς τὸ Αὐτό. Δὲν ἔχει ὅμως τότε ἢ πρᾶξις, ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος, ἄλλην κοινότητα πρὸς τὴν θυσίαν. Ὀνομάζεται θυσία, ἀλλ' εἶναι εἴτε μαγικὴ μέθοδος, εἴτε ἐμπορικὴ σχέσις, εἴτε ἠθικὸς ἐγωισμὸς. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ θυσία, πρέπει νὰ ἀπουσιάζῃ ὁ νόμος. Νόμοι εἶναι οἱ ὄροι τῆς αἰτιώδους συναφείας εἰς ὅλην τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μεταφυσικὴν ἔκτασιν ἀπουσίας τοῦ Σὺ. "Όταν ὅμως σταθῶ ἐνώπιον τοῦ Σὺ, ἔχω ὑπερβῆ τὸν οὐδὸν τῆς ἐλευθερίας. Ἐνώπιον τῆς παρουσίας αὐτῆς δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐντολῆς, ἔστω καὶ ἐὰν ὑποτεθῆ, ὅτι «ἀγαπῶ» τὴν ἐντολήν. Ἄντὶ νὰ ἐπιτευχθῆ τὸ ὑψηλότερος βαθμὸς τῆς ἠθικῆς ζωῆς ἐκεῖ, ὅπου δὲν φοβούμεθα οὔτε σεβόμεθα, ἀλλ' ἀγαπῶμεν τὴν διαταγήν»¹, ἐπιτυγχάνεται ἢ ὑπέρβασις τῆς ἠθικῆς πρὸς τὴν πίστιν. Μόνον οἱ ἀκροαταὶ τῆς προσφωνήσεως «Σὺ» ἠμποροῦν νὰ ἀγαπηθοῦν. Μόνον εἰς τὸ Σὺ θυσιάζει τὸ ἐγὼ τὸν ἑαυτὸν τοῦ.

Τὸ σημαίνει ὅμως προσφορὰ τοῦ ἐγὼ εἰς τὸ Σὺ ; Ὁ κόσμος τοῦ Σὺ ἔχει ἄλλην ἀρχὴν καὶ ἄλλο τέλος, εἶναι δηλαδὴ ὄλως διάφορος τοῦ προσφερομένου κόσμου τοῦ ἐγὼ. "Ό,τι ἀπουσιάζει εἰς τὸν κόσμον τοῦ Σὺ, δὲν εἶναι τὸ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἰδική του ἀπάντησις εἰς τὸ αἴτημα, διὰ τοῦ ὁποίου κατακτᾶ τὸ ἰδικόν του πλήρωμα. Σὺ εἶναι ἐκείνη ἢ ἐλευθερία, ἢ ὁποία κατορθώνει τὴν ἰδικὴν τῆς ἀφοσίωσιν. Ἄρα τὸ Σὺ δὲν χρειάζεται τὸ ἐγὼ, ἀλλὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἰδικῆς του ἀφοσιώσεως.

"Αν λοιπὸν τὸ ἐγὼ προσφέρεται εἰς τὸ Σὺ, δὲν ἔχει ὅμως τὴν πρόθεσιν νὰ τοῦ φορτώσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἰδικοῦ του κόσμου. Εἰς τὴν ἀγάπην τὸ ἐγὼ δὲν ζητεῖ οὔτε νὰ κενωθῆ, οὔτε νὰ ἀφομοιώσῃ. Τὴν ἀγάπην δὲν ἐνδιαφέρει οὔτε ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐγὼ ἐκ τοῦ ἐγὼ, οὔτε ἡ ἔλξις τοῦ Σὺ εἰς τὴν τροχίαν τοῦ ἐγὼ. "Ό,τι συγκινεῖ τὸν προσφερόμενον, εἶναι ἡ ἀ ν ά τ α σ ι ς τοῦ Σὺ εἰς τὸ Σὺ.

Ἄνωνυμία : ἡ κοινότης ἠθικῆς καὶ δικαίου

Ἐδῶ λοιπὸν εὐρίσκεται ἡ ῥίζα τῆς διαφορᾶς τῆς ἀγάπης ἐκ τοῦ δικαίου καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς. Ὁ νόμος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνωνυμίαν. Τότε ἔχει πραγματικὸν κῦρος, ὅταν δὲν κἀνῃ διακρίσεις μεταξὺ ἐκείνων, πρὸς τοὺς ὁποίους

1. I. L a v e l l e, Traité des valeurs, Paris t. II 1955, p. 408.

ἀπευθύνεται. Ὁ νόμος τοῦ δικαίου ἀφορᾷ εἰς τοὺς ὑπηκόους ἐνὸς δεδομένου πολιτεύματος, ὁ νόμος τῆς ἠθικῆς εἰς τοὺς θιασώτας ἐνὸς ἠθικο-λογικοῦ συστήματος. Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν σημασίαν ἔχει ἡ συμφωνία τῆς ἀτομικῆς πράξεως πρὸς τὴν καθορίζουσαν ἀρχήν. Τὸ δίκαιον ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς μορφῆς τῆς συμφωνίας, ἡ ἠθικὴ προβάλλει μίαν ἀξίωσιν ὡς πρὸς τὴν προϋπόθεσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖ ἓνα ἐσωτερικὸν σύνδεσμον μεταξὺ ἀξιώματος καὶ πράξεως. Ἀποφασιστικὸν νόημα δίδει εἰς τὴν ἠθικὴν προσταγὴν ὅχι ὁ συγκεκριμένος σύνδεσμος μεταξὺ ἐγὼ καὶ Σὺ, ἀλλ' ἡ συνοχὴ μεταξὺ ὑποκειμενικῆς ἀρχῆς καὶ ὑπερυποκειμενικοῦ καθορισμοῦ. «Πράττε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε τὰ ἀξιώματα τῆς θελήσεώς σου νὰ ἴσχυον πάντοτε νὰ ἴσχυον ὡς ἀρχὴ μιᾶς γενικῆς νομοθεσίας»¹. «Πράττε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε ἡ ἐνέργειά σου παντοῦ καὶ πάντοτε, ἐνώπιον τοῦ συνόλου καὶ τοῦ ἀτόμου νὰ βεβαιώνη τὴν αἰωνίαν ζωὴν καὶ νὰ καταγωνίζεταί τὸν θάνατον»².

Τὰ ἀντίστροφα ποσὰ τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς

Τὴν ἀξίωσιν κύρους ἐξαγοράζει ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ μὲ τὴν τιμὴν τοῦ συγκεκριμένου περιεχομένου. Ἡ ἐγκυρότης δηλαδὴ τοῦ ἠθικοῦ προστάγματος εἶναι τόσο μεγαλύτερα, ὅσον δυσκολωτέρα εἶναι ἡ μετάφρασις τοῦ γενικοῦ εἰς εἰδικόν. Ὡς πρὸς τὸ λογικὸν κῦρος, τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἠθικῶν προσταγμάτων εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ πρώτου, διότι προϋποθέτει μίαν ὠρισμένην πίστιν. Ἀφορᾷ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν προτέρων παραδέχονται μίαν ἐπέκτασιν τῆς ζωῆς πέραν τῶν χρονικῶν της ὁρίων. Ὅσοι θέλουν νὰ βεβαιώσουν τὴν αἰωνίαν ζωὴν, πρέπει προηγουμένως νὰ πιστεύουν εἰς τὴν δυνατότητά της, δηλαδὴ εἰς τὴν δυνατότητα ὑπερβάσεως τοῦ θανάτου. Ὅσοι ὅμως προσδοκοῦν ζωὴν μετὰ τὸν θάνατον, κινοῦνται ἐπὶ τῆς τροχιάς τῆς πίστεως, ἡ ὁποία τοὺς πείθει ὡς πρὸς τὴν μεταθανάτιον ἐπιβίωσιν. Κατὰ συνέπειαν γνωρίζουν, τί καταγωνίζεται καὶ τί βεβαιώνει τὸν θάνατον. Εἰς τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα ἀντιστοιχεῖ ὡς ἐκ τούτου μία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συγκεκριμένη ἐνότης πράξεων.

Ἄλλ' ὅσον εὐρύτερος παρουσιάζεται ὁ τομεὺς ἐγκυρότητος, τόσο περισσότερο ἀπέχουν ἠθικὴ ἐντολὴ καὶ ἀντίστοιχον περιεχόμενον. Ἐγκυρότης καὶ περιεχόμενον εἶναι εἰς τὴν κατηγορικὴν προσταγὴν ποσὰ ἀντίστροφα. Ἡ ἀναλογία ὅμως αὐτὴ σημαίνει, ὅτι, ὅσον ἰσχυρότερος ἐμφανίζεται ὁ

1. I. K a n t, Kritik der praktischen Vernunft, Preuss. Akad. d. Wissenschaften, Berlin 1908, S. 30.

2. N. B e r d i a j e w, Von der Bestimmung des Menschen, dt. v. J. S c h o r, Bern - Leipzig 1935, S. 340.

νόμος, τόσον περισσότερο γίνεται τὸ φράγμα μεταξὺ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ ἀδιαπέραστον. Ἡ προᾶξις ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν, ὅταν τὴν ἀρχὴν τῆς δὲν ἐπηρεάζουν μοναδικαὶ συνθῆκαι, ὅταν τὸ εἰδικὸν ἔχη ἐξαφανισθῆ πρὸ τοῦ γενικοῦ, ὅταν δηλαδὴ τὸ Σὺ θεωρεῖται ὡς ἀπαραίτητον, ἀλλ' ἀπρόσωπον σημεῖον ἀναφορᾶς.

Κέρδισε τὸ Σὺ χάριν τοῦ Σὺ

Ἡ ἀγάπη ὁμως πραγματοποιεῖ, ὅ,τι ἀπαγορεύει ἡ ἠθικὴ. Δὲν ἀνάγει τὴν προᾶξιν εἰς ἀξίωμα, τὸ εἰδικὸν εἰς γενικόν, ἀλλ' ἀντιθέτως κάνει τὸ ἀξίωμα προᾶξιν, τὸ ἀπρόσωπον ἀνεπανάληπτον. "Ἄν ἡ ἀγάπη ἐκινεῖτο ἐντὸς ἐνὸς ἀξιώματος, τὸ ἀξίωμα αὐτὸ θὰ ἔπαιρνε τὴν ἐξῆς μορφήν : **Κέρδισε τὸ Σὺ χάριν τοῦ Σὺ** : Ὁδήγησε τὸν πλησίον σου εἰς τὸ νόημά του : Ἀφοσιώσου εἰς τὸν συνάνθρωπον, ὥστε διὰ τῆς ἰδικῆς σου προσφορᾶς νὰ συμβάλῃς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδιοῦ του πληρώματος. Πρόσφερε εἰς τὸν συμπαριστάμενον τὴν δύναμιν τῆς ἰδικῆς σου ἐλευθερίας, ὥστε ἐκεῖνος νὰ ἀνεύρῃ καὶ νὰ πορευθῆ τὴν ὁδὸν τῆς ἰδικῆς του ἀφοσιώσεως. Διὰ τὴν ἀγάπην θὰ ἰσχύῃ τὸ ῥῆμα : «Τί γὰρ ὀφελήσῃ ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον» καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ χάσῃ ὁ ἀδελφός του τὸν ἑαυτὸν του;

"Ὅμως ἡ ἀγάπη δὲν ὑπακούει εἰς ἀξιώματα, ἀλλὰ τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον μεταξὺ ἐντολῆς καὶ πράξεως. "Ὅσοι ἀγαποῦν, δὲν βλέπουν μίαν ἀξιωματικὴν ἀρχήν, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐνώπιον τοῦ Σὺ. "Ὡστε τὸ ἀξίωμα τῆς ἀγάπης εἶναι, νὰ τοποθετῆ τὸ Σὺ πρὸ τῶν ἀξιωμάτων, νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν σχέσιν ἐγὼ — ἀξίωμα, ἀλλὰ διὰ τὴν κίνησιν Σὺ → Σὺ.

Τὸ νόημα τῆς μὴ θρησκευτικῆς πίστεως διὰ τὴν ἀγάπην

Χάριν τῆς κινήσεως αὐτῆς προσφέρονται οἱ πιστεύοντες. "Ὅτι μόνον εἰς τὴν πίστιν ἀνατέλλει ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Σὺ, σημαίνει, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀκτινοβολία ἐσωτερικῆς λυτρώσεως. Ἀγαποῦν, ὅσοι ἔχουν λύσει τὸ βασικὸν τῶν πρόβλημα, δηλαδὴ ἀγαποῦν μόνον ὅσοι πιστεύουν. Πίστις δὲν σημαίνει ὁμως ἀπλῆν συγκατάθεσιν ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ὑπερφυσικῶν γεγονότων, δὲν εἶναι ἡ πίστις συνώνυμον τῆς γνώσεως, ἀλλ' ὁ ἐσωτερικὸς προσανατολισμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀνεκάλυψαν τὸ νόημα τῆς ἀφοσιώσεως. Δὲν πιστεύουν μόνον οἱ ὀπαδοὶ ἐνὸς θρησκευάματος, ἀλλ' ὅσοι κατευθύνονται πρὸς ὅ,τι θεμελιώνει τὴν ὑπαρξίν των. Πιστεύουν, ὅσοι ἐκμηδενίζουν τὸ μηδαμινόν, ἀφοσιούμενοι εἰς τὸ κατ' ἐξοχήν. Πίστις εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀφοσιουμένων, ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀποφασίσει νὰ ζήσουν, ὄχι ἐπειδὴ ἡ ζωὴ ἀξίζει περισσότερο τοῦ θανάτου, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ μεταίχιμον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου δέχονται τὴν κλήσιν, νὰ προσφερθοῦν εἰς ὅ,τι ὑπερβάλλει καὶ τὴν ζω-

ἦν καὶ τὸν θάνατον. Μόνον ὅσοι ἔχουν δεχθῆ τὴν κλῆσιν αὐτὴν ἠμποροῦν νὰ ἀγαπήσουν, διότι μόνον αὐτοὶ ἔχουν γνωρίσει τὴν βεβαιότητα ἐνὸς ἀπολύτου νοήματος, ἔχουν ἀνεβῆ εἰς τὴν πηγὴν ἐνὸς πληρώματος, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλοῦν τὸ νᾶμα τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας. Οἱ πιστεύοντες ἀγαποῦν ὡς ἐλευθερωθέντες. Δίδουν τὸ χέρι των εἰς τὸ συμπαριστάμενον Σὺ, διὰ νὰ ἀνεβῆ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἰδικῆς του ἀποστολῆς.

Πίστις καὶ ἀγάπη ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς θρησκείας

Ἐάν ἡ ἀγάπη τονίξῃ τὴν παρουσίαν τῆς ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας θρησκευτικῆς πίστεως, αὐτὸ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ θρησκεία προσφέρει τὴν ἀπόλυτον λύτρωσιν. Εἶναι ἀπόλυτος, διότι ἡ λύτρωσις αὐτὴ δὲν κατακτᾶται. Λύτρωσις εἶναι εἰς τὴν θρησκείαν ἢ προσφορὰ τοῦ ὑπερτάτου Σὺ εἰς ὅσους δὲν τὴν ἀξίζουσιν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ συνείδησις τῆς θρησκευτικῆς λυτρώσεως εἶναι τόσον σαφεστέρα, ὅσον περισσότερο οἱ πιστεύοντες εἶναι πεπεισμένοι, ὅτι δὲν ἐξαγοράζουσιν τὴν λύτρωσιν.

Ἐὶς ὅσον μεγαλυτέρα ἡ συναίσθησις τῆς χάριτος, τόσον ἐπιτακτικώτερον τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας. Ὁ κατακόρυφος λόγος τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ ὀνομάζεται προσευχὴ, ὁ ὀριζόντιος ἀγάπη. Ὁ κατακόρυφος εἶναι ἡ εἰσαγωγή τοῦ ὀριζοντίου, ἡ προσευχὴ τὰ προλεγόμενα τῆς ἀγάπης. Ἐὶς ὅσον ἰσχυρότερος ὁ σύνδεσμος μεταξὺ προσευχῆς καὶ ἀγάπης, τόσον βαθύτερον τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα. Τὸ βάθος τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος ἀναλογεῖ λοιπὸν πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς πίστεως εἰς τὴν ὑπερβατικὴν ἐλευθερίαν. Ἐπειδὴ ἡ πίστις τοῦ προσφέρει τὴν λύτρωσιν, ὁ θρησκευτικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὰ ὅρια τοῦ ἐγὼ καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν οὐσιαστικὴν θρησκευτικὴν ἀνυπερβάσιν, τὴν ἀγάπην. Ἐπειδὴ ὁ σύνδεσμος τῆς λυτρώσεως πρὸς τὴν ἀγάπην δὲν εἶναι σχέσις μέσου πρὸς σκοπὸν, ἀλλ' αἰτίου πρὸς ἀποτέλεσμα. Δὲν ἀγαποῦν ὅσοι θέλουν νὰ βαδίσουν ἐπὶ τοῦ Σὺ, διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν λύτρωσιν. Ἡ ἀγάπη δὲν ἐποφθαλμιᾷ, ἀλλὰ μιμεῖται τὴν χάριν. Εἶναι ἀγίωσις, διότι μεταβιβάζεται ὡς προσφορὰ ἐλευθερίας.

Ἀγάπη καὶ θάνατος

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀγάπη δὲν ἀνθεῖ ἀποκλειστικῶς ἐπὶ θρησκευτικοῦ ἐδάφους. Μάλιστα ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶναι ὁ μόνος πνευματικὸς χῶρος, ὅπου ἡ ἀγάπη διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῆ ὡς τρόπος σωτηρίας. Εἰς περιοχὰς ὁμοῦ παραλλήλου πρὸς τὴν θρησκείαν ἀφροσιώσεως τὸ πρόσωπον τῆς ἀγάπης, ὅσον εἶναι σπανιώτερον, τόσον εἶναι εἰλικρινέστερον. Διότι εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν ἀτμόσφαιραν ἡ προσωπικὴ λύτρωσις ἔχει ἐντελῶς ἄλλο νόημα. Μεταξὺ ἀγάπης καὶ ἐσωτερικῆς ἐλευθε-

ρίας δὲν ὑπάρχει φαινομένη συνάφεια. Ἡ ἀγάπη εἶναι ὅμως περίσσευμα ἑσωτερικοῦ πληρώματος, ἀκτινοβολία μιᾶς οὐσιώδους ἀφοσιώσεως, συμπόσιον πνευματικῶν νικητηρίων.

Ἐὰν διὰ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς μὴ θρησκευτικῆς πίστεως δημιουργεῖται ἡ προσωπικὴ διάστασις τῆς ἐλευθερίας καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπερβάλλεται ὁ πνευματικὸς θάνατος*, ἡ συνείδησις τῆς ἀγάπης ὡς θανατώσεως τοῦ θανάτου, εἶναι ἡ αὐτοσυνείδησις τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. «Ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι μεταβεθήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφοὺς»¹.

Ἡ γραμματικὴ μορφή τοῦ ἀνωτέρω χωρίου ἐμφανίζει τὴν ἀγάπην ὡς ὄρον διὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ θανάτου. Θὰ ἤμποροῦσε λοιπὸν νὰ παρασχεθῇ ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μέσον τῆς ὑπερνικήσεως τοῦ θανάτου. Ἐὰν θάνατος εἶναι εἰς τὴν πίστιν ἡ οὐσία τῆς ἁμαρτίας, ἐὰν ἁμαρτία εἶναι ἡ δομὴ τῆς θρησκευτικῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ ἐὰν ἡ αὐτοπεποιθήσις αὕτη σημαίνει αὐτοκατάφασιν τοῦ ἐγὼ διὰ τοῦ Σύ, ἡ ἀγάπη πράγματι θανατώνει τὸν θάνατον. Ἐπομένως ὅμως δὲν εἶναι μέσον διὰ τὴν ὑπερνίκησιν, ἀλλ' ἡ ὑπερνίκησις τοῦ θανάτου κατ' αὐτήν. Ὅσοι ἀγαποῦν, δὲν ἀγαποῦν, διὰ νὰ θανατώσουν, ἀλλὰ θανατώνουν τὸν θάνατον. Τὸ χωρίον τοῦ Ἰωάννου λοιπὸν, ἀντὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ζωὴν, ταυτίζει τὴν ζωὴν πρὸς τὴν ἀγάπην. Ἡ ἀκριβὴς ἄρα ἔννοια τοῦ «ὅτι» δὲν εἶναι αἰτιολογικὴ, ἀλλὰ τροπικὴ: μεταβαίνομεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν ὡς ἀγαπῶντες, δηλαδὴ ἡ μετάβασις αὕτη συντελεῖται διὰ τῆς ἀγάπης.

Ἄλλ' ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ἀπόρροια μιᾶς θεμελιώδους αἰτίας, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος οὔτε περὶ μεταβάσεως ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, οὔτε καὶ περὶ πίστεως. Τελικῶς τὸ χωρίον τοῦ Ἰωάννου ὁμολογεῖ τὸν λόγον αὐτόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδραιοῦται ἡ πίστις. Τὴν πίστιν στηρίζει ἡ βεβαιότης, ὅτι ἡ μετάβασις ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν ἔχει ἤδη συντελεσθῆ. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ μετάβασις αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλ' ὅμως ἀποτελεῖ τὸ γεγονός τῆς θείας χάριτος, διὰ τοῦτο ἡ ἀγάπη εἶναι μία συνέπεια δι' ὅσους πιστεύουν. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ δηλωθῇ μετὰ σαφηνείας, ἡ σχέσις αἰτιότητος μεταξὺ ζωῆς καὶ ἀγάπης θὰ ἐλάμβανε τὸ ἀκόλουθον σχῆμα: Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφοὺς, εἰδότες ὅτι μεταβεθήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Εἰς τὴν μετάβασιν αὕτην ἔχει ἡ ἀγάπη τὴν ῥίζαν της, ἀλλ' ἡ μετάβασις αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα θείας θυσίας. Τὴν συνεπάγεται ἡ λύτρωσις ὡς θεία χάρις. Οἱ πιστεύοντες ἀγαποῦν, διότι ἐδέχθησαν τὸν Θεὸν προσφερθέντα. «Ἐν

* Πρβλ. II. Μέρος, III. Κεφ. : «Αὐτοδημιουργία καὶ θάνατος».

1. 1. Ἐπιστ. Ἰωάννου Γ', 14.

τούτω ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδθηκεν»¹.

Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ἀγίου

Ἡ ἀγάπη ἀντανακλᾷ τὸ πλήρωμα τῆς ἐλευθερίας. Ὅσοι ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ χώρου θρησκευτικῆς πίστεως ἀγαποῦν, πλέκουν τὴν ὑφὴν τῆς ὑπερβατικῆς ἐλευθερίας. Ὑπερβάλλουν τὸ ἐγὼ πρὸς χάριν τοῦ Σὺ, διότι ἔχουν ἐσωτερικῶς ἀποδεσμευθῆ. Ὑποδέχονται εἰς τὸ Σὺ τὴν δυνατότητα τῆς εὐχαριστίας. Ἄλλ' ἐὰν ἡ εὐχαριστία οὔτε ἀντισταθμίζει, οὔτε σκοπεύει νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν χάριν, δὲν ἀγαποῦν, διὰ νὰ εὐχαριστήσουν, ἀλλ' ἐπειδὴ εὐχαριστοῦν. Ὅσον ἐπιτακτικώτερον τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας, τόσον ἀποφασιστικώτερα ἡ ἀγάπη. Δὲν ἐξαντλεῖ λοιπόν, ἀλλ' ἐσωτερικεύει τὴν εὐγνωμοσύνην ἢ ἀγάπην.

Ἀγάπη εἶναι ὁ σύνδεσμος τῶν ἀφοσιουμένων, ἀφοσίωσις ἢ εἴσοδος εἰς τὸν κόσμον τοῦ Σὺ. Ὅσοι ἀγαποῦν, ἀναπνέουν τὸ πνεῦμα ἐνὸς ἀνεκπορθήτου κόσμου. Ἀντὶ νὰ γνωρίσουν τὸ Σὺ, ὡς ἐὰν ἀνῆκεν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀντικειμένων, συμμερίζονται τὴν ἰδικὴν του αὐτοσυνείδησιν. Δέχονται προσφερόμενον ὁλόκληρον ἓνα κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐχάρισαν μόνον ὅ,τι ἐπερίσσευεν ἐκ τοῦ ἰδικοῦ των πληρώματος. Ὅσοι ἀγαποῦν, φιλοξενοῦν τὸ ἀπαράβιαστον.

Ὁ ἀπόρθητος κόσμος τοῦ Σὺ ἀνοίγεται μόνον εἰς τοὺς προσφερομένους. Τὸ Σὺ προσφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀγάπην. Ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη γνῶσις τοῦ Σὺ. Ὅμως ἡ ἀγάπη δὲν θέλει νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ νὰ λυτρώσῃ. Οἱ ἀγαπῶντες γνωρίζουν τὸ Σὺ ὡς χορηγοὶ τῆς λυτρώσεως. Δὲν θέλουν νὰ τοῦ πάrouν, ὅ,τι οἱ ἴδιοι στεροῦνται, ἀλλὰ νὰ τοῦ προσφέρουν τὴν δυνατότητα τῆς ἰδικῆς του προσφορᾶς. Οἱ ἀγαπῶντες προσφέρουν εἰς τὸ Σὺ τὸ Σὺ, δηλαδὴ τοῦ προσφέρουν τὴν ἐλευθερίαν. Ὅταν τὸ Σὺ τελειοποιῆ ὡς ἐγὼ τὸ νόημά του, ἔχει ὠρμάσει διὰ τὴν αὐθυπέρβασιν. Ὑπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ἀγάπης ὠριμάζει τὸ αἶτημα τῆς ἀφοσιώσεως τῶν ἀγαπωμένων. Ἀγάπη σημαίνει μεταβίβασιν ἐλευθερίας.

Μεταβίβασις τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς πίστεως. Τὴν ζωὴν αὐτὴν ὠνομάσαμεν εὐχαριστίαν. Ἡ ἀγάπη δημιουργεῖ τὸ νόημα τῆς πίστεως διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ αἰτήματος τῆς εὐχαριστίας. Μεταξὺ νοήματος πίστεως καὶ αἰτήματος εὐχαριστίας ἰσχύει ὁμως ἐσωτερικὴ ἀμοιβαίότης. Ὅταν λοιπόν ἡ ἀγάπη ἐκπληρῶνῃ τὴν εὐγνωμοσύνην, κερδίζει τὸ βάθος τῆς πίστεως, δηλαδὴ καθιστᾷ τὸ αἶτημα τῆς εὐχαριστίας βαθύτερον. Τὴν αὐθυπέρβασιν αὐτὴν καλοῦμεν διαλεκτικὴν τοῦ ἀγίου.

1. Ὡς ἀν. 16.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Τὸ ὄν τῆς ἀφοσιώσεως

“Ὅ,τι δὲν ἀνυπερβάλλεται, ὀνομάζεται φύσις. Ἀνυπέρβασις εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ χώρος τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς φύσεως καλεῖται ἄνθρωπος. Ἐντὸς τῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ κράτος ἐν κράτει. Εἶναι ὁ τόπος τῶν ὑπερβατικῶν διαστάσεων, τὸ ἄθλημα, ὁ ἀθλητῆς καὶ τὸ ἄθλον τῆς ἐλευθερίας.

Ἐλευθερία σημαίνει ὑπερβατικὴν κίνησιν πρὸς τὸ ἕτερον. Ἄνθρωπος εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἑτέρου καὶ ἡ πρὸς τὸ ἕτερον ὑπέρβασις. Ὀνόματα διὰ τὸ ἕτερον εἶναι ὁ Θεός, ὁ συνάνθρωπος, τὸ αἶτημα, ἡ ἀλήθεια. Μεταβαίνων πρὸς τὸ ἕτερον, δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν μοναδικότητά του. Τὴν δημιουργίαν αὐτὴν χαρακτηρίζει τὸ ὄνομα ἀφοσίωσις. Τὸ μέγιστον εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ὅτι θέλει καὶ ὅτι κατορθώνει νὰ ἀφοσιωθῆ. Ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον δίδεται. Νὰ εὐχαριστῆ τὸν Θεόν, νὰ χαρίζεται εἰς τὸν συνάνθρωπον, νὰ ἐκπληρῶνῃ τὸ αἶτημα, νὰ καταυγάζεται ὑπὸ τῆς ἀληθείας, σημαίνει διὰ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀφοσιοῦται καὶ διὰ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς νὰ ἐξανθρωπίζεται. Μόνον ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ προσφερθῆ εἰς ὅ,τι τὸν ὑπερβάλλει. Τὰ αἰτήματα τοῦ λοιποῦ ἐμβίου κόσμου ἐκφράζουν ἀνάγκας, ἀξιῶνουν δηλαδὴ τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ ἑτέρου. Τὰ ἀνθρώπινα αἰτήματα κινοῦν τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν καταφάσκουν τὸ παρόν, ἀλλὰ προσφέρουν τὸ παρόν εἰς τὸ μέλλον. Ἄντι νὰ ἀξιῶσουν μίαν προσθήκην, ἀπαιτοῦν μίαν ὑπέρβασιν. Ἐλευθερία εἶναι μία ὑπερβατικὴ κίνησις ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ ἑτέρου, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ τὴν ἀφοσίωσιν: ὁ τρόπος τῆς προσφορᾶς τῶν ἀφοσιουμένων.

Τὸ ὄν τῆς παρουσίας ἀπουσίας

Ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῆς παρουσιάζεται ἡ ἀπουσία. Ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὄν τῆς παρουσίας τῆς ἀπουσίας. Ἡ παροῦσα αὐτῆ ἀπουσία δὲν

ἔχει ὁμως σχέσιν πρὸς τὴν ἀνυπαρξίαν, ἀλλ' εἶναι ἡ συνείδησις τῆς παρουσίας τοῦ ἑτέρου ὡς αἰτουμένου καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸ οὐσιαστικὸν παρὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ἐγκλείει τὸ ἀπὸν ὡς παρὸν. Ἡ ἀναδρομικὴ καὶ ἡ προληπτικὴ παρουσία ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ἀπωλεσθέντος καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἀπαιτουμένου εἶναι τὸ πλαίσιον τῆς ἐσωτερικῆς του κινήσεως. Τὸ ἰδιάζον τῆς ἐντὸς τῆς φύσεως παρουσίας τοῦ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μεταξὺ τῶν φυσικῶν ὄντων μόνον ἐκεῖνος δὲν ζῆ ἐντὸς τοῦ παρόντος. Ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσῃ τὸ νόημά του, παρὸν εἶναι τὸ ἀπουσιάζον. Ἐπειδὴ τὸ ἀπὸν παρουσιάζεται ὡς μὴ παριστάμενον, ὁ ἄνθρωπος ὑπερπηδᾷ τὸ παριστάμενον. Εἶναι ὁ ἀναχωρητῆς τοῦ ἐκάστοτε παρόντος. Ζητεῖ νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον τὸν διαχωρίζει ἐκ τοῦ ἑτέρου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνεται, ὅτι ζῆ ὡς μία διαρκοῦσα ἑτεροίωσις. Ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, χωρὶς νὰ ἔχη μάθει «ἀπ' ἔξω» τὸν ῥόλον του. Εἶναι ὁ αὐτοσχέδιος καὶ συγχρόνως τὸ θέατρον καὶ τὸ ἔργον, ὁ ἠθοποιὸς καὶ ὁ θεατῆς ἐν ταύτῳ. Ἀνέρχεται εἰς τὸν χρόνον ὡς δυνατότης ὑπακοῆς. Ὑπακοὴ εἶναι ἡ σύνθεσις ἐνὸς αἰτήματος καὶ μιᾶς ἐτοιμότητος, ἐνὸς πρέπει καὶ ἐνὸς θέλω, μιᾶς ἀνάγκης καὶ μιᾶς ἐκτιμήσεως τῆς ἀνάγκης. Ὅταν ὁμως τὸ δέον ἐκτιμᾶται, δὲν εἶναι αὐτονόητον. Ὅ,τι δὲν εἶναι αὐτονόητον, δὲν μᾶς ἐξαναγκάζει, ἀλλὰ μᾶς πείθει. Ἄλλ' ὅπου τὸν λόγον ἔχει ἡ πειθῶ, συνυπάρχει καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀντίστασις εἶναι δυνατὴ, δυνατὴ εἶναι καὶ ἡ ἀφοσίωσις. Ὡστε τὸ αἶτημα συντίθεται πρὸς τὴν ἐτοιμότητα, διότι καὶ ὅπου ἀπουσιάζει ἡ ἀνάγκη. Αἶτημα καὶ ἐτοιμότης συναιροῦνται διὰ τῆς αὐθυπερβάσεως. Ἡ κίνησις αὐτὴ μᾶς τοποθετεῖ ἐπὶ ἐνὸς συνεχῶς νέου ἐπιπέδου, δηλαδὴ ἀναιρεῖ τὴν ἀντινομίαν μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ ἀπόντος. Τὴν ἄρσιν τῆς ἀντινομίας αὐτῆς ἀντιλαμβανόμεθα ὡς ἑλευθερίαν.

Σχέδιον ἐνὸς νοήματος τοῦ νοήματος

Ὅπου ἑλευθερία, ἐκεῖ δημιουργία νοήματος. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκει, ἀλλὰ δημιουργεῖ τὸ νόημά του. Τὸ νόημα εἶναι τέκνον τῆς ἑλευθερίας, διὰ τοῦτο δὲν ἀνευρίσκειται μεταξὺ τῶν ὄντων. Δὲν ὑπόκειται εἰς διαπίστωσιν, ἀλλ' εἰς μίαν ἐξ ὑπαρχῆς θεμελίωσιν. Ἄρα δὲν διακρίνεται ἐξ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τοὺς ὄρους τῆς παρουσίας του ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἰδικῆς του αὐτοδημιουργίας. Νόημα εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ παρόντος ὡς δεδομένου καὶ τοῦ παρόντος ὡς αἰτήματος, ὁ δεσμὸς μεταξὺ παρουσίας καὶ ἀπουσίας. Ὅ,τι ἀπλῶς παρίσταται, διαρκεῖ χωρὶς νόημα. Οὔτε τὸ ξύλον οὔτε ὁ λίθος ἔχουν νόημα, ἐφ' ὅσον δὲν συμβάλλουν εἰς τὴν πραγματοποίησιν σχεδίων ἑλευθερίας. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ τὸ νόημα

ἐντὸς τοῦ ὄντος, ἀλλ' εἶναι τὸ ἔνδυμα, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ ὄν εἰσέρχεται εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐλευθερίας. Διότι τὸ ὄν εἶναι παρὸν μόνον διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ ἐλευθερία μεταφράζει τὰ παρόντα εἰς μίαν γλῶσσαν ἀπουσίας. Τὰ βλέπει ὑπὸ τὸ πρῖσμα ἑνὸς τέλους. Τέλος εἶναι ὁμως ἐκείνη ἡ ἀπουσία, διὰ τῆς ὁποίας τὸ παρὸν παρουσιάζει τὴν παρουσίαν του. Νόημα λοιπὸν σημαίνει κατανόησιν τοῦ παρόντος κατ' ἀναφορὰν πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον. Ἐὰν ὁμως ἡ δικαιολογία αὕτη εἶναι δυνατή, ὅπου τὸ παρὸν συνδέεται πρὸς τὴν παρουσίαν ἑνὸς ἀπαιτουμένου ἀπόντος, ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ νόημα, ἐφ' ὅσον ἐντάσσει τὴν παρουσίαν του ἐπὶ τῆς τροχιᾷς ἑνὸς τέλους. Τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου βασίζεται ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία παρουσία, ἐντὸς τῆς ὁποίας βλαστάνει τὸ αἶτημα τοῦ ἀνθρώπου. Παρίσταται ἐντὸς τοῦ κόσμου ὡς ἡ κίνησις, διὰ τῆς ὁποίας τὸ παρὸν ὑπερβάλλεται ἐν σχέσει πρὸς ἕνα σκοπὸν, τοῦ ὁποίου φορεὺς καὶ δυνατότης ἐκπληρώσεως εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Μόνος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸ νόημά του, διότι μόνον αὐτὸς συσχετίζει τὴν παρουσίαν του πρὸς αἰτήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπικυρώνουν τὸ παρὸν εἰς τὴν συγκεκριμένην του ὄντοτητα, ἀλλὰ τὸ καταξιώνουν ὡς μέσον πρὸς ἐπικύρωσιν ἐκείνης τῆς ἀπουσίας, ἡ ὁποία δικαιώνει τὴν ἀνθρωπίνην παρουσίαν.

Τὰ αἰτήματα τῆς ἐλευθερίας

Αἰτήματα, τὰ ὁποῖα ἱκανοποιοῦν τὸ παρὸν, εἶναι αἰτήματα ἀναγκαιότητος. Αἰτήματα, διὰ τῶν ὁποίων τὸ παρὸν ὑπερβάλλεται, εἶναι αἰτήματα ἐλευθερίας. Διὰ τῆς ἐκπληρώσεώς των δὲν κατευνάξεται ἡ ἀνώνυμος φύσις, ἀλλ' ἀγείρεται ἀνεπανάληπτον νόημα. Ἐπὶ τῶν αἰτημάτων τῆς ἐλευθερίας κινεῖται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Τὰ αἰτήματα αὐτὰ παρουσιάζονται ὡς προοπτικαὶ ἀφοσιώσεως, ὡς κατευθύνσεις ὑπερβατικῆς κινήσεως. Ὑπακοὴ εἰς τὸ αἶτημα τῆς ἐλευθερίας σημαίνει αὐτοδημιουργίαν, δηλαδή ἐμβάθυνσιν καὶ διεύρυνσιν τῶν διαστάσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀφοσίωσις μεγεθύνει τὰ ὑπερβατικὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων πορεύεται ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ τέλος τοῦ παρόντος, ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος πρὸς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπον. Ὅσον ὠριμώτερα καθίσταται ἡ ἐλευθερία, τόσον βαθύτερον ἀνοίγεται ὁ ὀρίζων τῆς μεταβάσεως αὐτῆς. Νὰ λοιπὸν διατὶ τὸ ἀνθρώπινον γίγνεσθαι εἶναι μία πρόοδος ἐντὸς τοῦ μεταφυσικοῦ χώρου τῶν αἰτημάτων τῆς ἐλευθερίας, καὶ διὰ ποῖον λόγον ἡ αὐθυπέρβασις εἶναι τόσον οὐσιωδεστέρα, ὅσον ἡ συνείδησις τῆς ἐλευθερίας εἶναι βαθύτερα, ὅσον τὸ αἶτημα γίνεται ἐπιτακτικώτερον, ὅσον ἡ ἀφοσίωσις ὑπερνικᾷ τὰς ἐπιφυλάξεις, ὅσον ἡ πίστις εἰς τὸ ὑπεύθυνον ἔργον ὑπερβάλλει τὴν πνευματικὴν ἀδράνειαν, ὅσον βαθύτερον ὁ ἄνθρωπος θεμελιώνει τὸν ἄνθρωπον.

Ἐννοεῖται τὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου ὡς γενικὴ ἀντικειμενική;

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ ὑπερβάλλον τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δημιουργεῖται προσδίδων μίαν ἐσωτερικὴν κίνησιν εἰς τὸ αἴτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν. Ἐὰν ὅμως τὰ αἰτήματα ἀφοροῦν εἰς ὅ,τι μᾶς ἀνήκει, ἐκκαλοῦν μίαν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐξαναγκάζουν, τῆς ὑποδεικνύουν ὅμως τὴν ὁδὸν τῆς αὐτοεκφράσεως, ἀλλὰ κυρίως βεβαιώνουν τὴν παρουσίαν τοῦ ἀπαιτοῦντος καὶ ἐὰν ἀφ' ἑτέρου ὁ ἄνθρωπος δὲν προϋποθέτῃ, ἀλλ' ὀφείλῃ νὰ θεμελιώσῃ τὴν φύσιν του, νὰ γίνῃ ὅ,τι πρέπει νὰ εἶναι, τότε τὸ αἴτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν δὲν εἶναι ἰδικόν του αἴτημα, δηλαδὴ δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἀπαιτῶν, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς ἐκείνης θεωρουμένης ὡς γενικῆς ὑποκειμενικῆς: ὁ χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀποκαλύπτει τὴν μεταφυσικὴν του παρουσίαν.

Τί εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν; Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν θὰ προϋπέθετε τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Διότι «κατ' ἐξοχὴν» εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον μία συμβολικὴ ἔκφρασις διὰ τὸν πυρῆνα, ἐκ τοῦ ὁποίου βλαστάνει ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δεδομένον, εἶναι αἰτούμενον, δὲν ὑπάρχει ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς δυνατότης ὄντος, δὲν παρουσιάζεται ὡς φύσις, ἀλλ' ὡς ἐλευθερία. Ἄνθρωπος εἶναι ἢ ἀπάντησις εἰς τὸ αἴτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν. Τέχνη, θρησκεία, ἠθικὴ καὶ φιλοσοφία ἀποτελοῦν ἀνοίγματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος χωρεῖ πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν. Εἰς τὴν τέχνην ἢ πρόσβασις αὐτὴ ἐμφανίζεται ὡς μορφοποίησις, εἰς τὴν θρησκείαν ὡς καθαγίασις, εἰς τὴν ἠθικὴν ὡς δικαίωσις, εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὡς διαλεκτικὴ. Συνεπῶς τὸ κατ' ἐξοχὴν δὲν διαπιστοῦται ὡς ἀντικείμενον, βεβαιώνει ὅμως τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν βεβαίωσιν αὐτὴν ὀνομάζομεν ἀνθυπέρβασιν.

Ἐξ ὅλων τῶν ὄντων ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ αἰτούμενον ὄν. Ζῆ καὶ ἀνατείνεται ὡς ἐσωτερίκευσις τοῦ αἰτήματος τοῦ κατ' ἐξοχὴν. Εἰς τὸ ὅτι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀπαιτεῖ τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ τὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γενικὴ ἀντικειμενική, ἔγκειται ἢ ἰδιάζουσα θέσις τοῦ ὄντος, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ὡς ἐλευθερία. Ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀπαιτεῖ, ἐκφράζει τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τῆς φύσεώς του. Αἱ ἀπαιτήσεις του τὸν ἐξομοιάζουν πρὸς τὰ ἔμβια τῆς φύσεως, τὸν καθιστοῦν ἀνώνυμον. Ὅ,τι ἀπαιτεῖ, ζῆ ὡς εἶδος, κινεῖται ἐντὸς προδιαγεγραμμένων ὁρίων. Αἱ ἀξιώσεις του εἶναι διαμαρτυρίαι τὴν ζωὴν τοῦ εἶδους καθοριζουσῶν, ἀλλὰ παραγνωριζομένων συνθηκῶν. Ἐκφράζουν μίαν αὐτονόητον τάσιν πρὸς τὸ ἔχειν. Ἐπιζητοῦν τὴν κατακράτησιν ἢ τὴν ἐπαναπόκτησιν τοῦ εἰς τὸ εἶδος ἀνήκοντος. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἀποκαλύπτεται μόλις τότε, ὅταν ἀκούῃ τὸ αἴτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ αἴτημα αὐτὸ δημιουργῆ τὸ ἀνεπανάληπτον νόημα τῆς ἐλευθερίας του.

Ἄνθρωπος καὶ κατ' ἐξοχήν

Ἐφ' ὅσον ὑπηρετεῖ τὸ ἔχειν, ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπει τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἀνάγκης. Τὸ οὐσιαστικὸν τῆς φύσεώς του παρουσιάζεται ὁμως κατὰ τὴν ἀφοσίωσιν. Ὅταν ἀφοσιούται, ἐκφράζει τὸν μεταφυσικὸν του χαρακτήρα, δημιουργῶν μίαν προσωπικὴν διάστασιν, διὰ τὴν ὁποίαν μόνον ἐκεῖνος εἶναι ὑπεύθυνος, διότι μόνον ἐκεῖνος εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ τὴν φέρῃ εἰς φῶς. Ὅ,τι μᾶς συγκινεῖ βαθύτατα, ὅ,τι μᾶς ἐπιτρέπει τὴν αὐθυπέρβασιν, ὅ,τι μᾶς χειραγωγεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι τὸ αἶτημα, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ κοινὸν ὑπάγεται εἰς τὸ μοναδικόν, τὸ προσφέρεσθαι ὑπερνικᾶ τὸ κτᾶσθαι, ἢ φύσις ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὸ ἐπιτευχθὲν γίνεται σύμβολον τοῦ ἐπιβαλλομένου. Ἄνθρωπος εἶναι ἡ κίνησις ἐκ τῆς ἀνωθυμίας πρὸς τὴν εὐθύνην, ἐκ τῆς ἀξιώσεως πρὸς τὴν καταξίωσιν, ἐκ τοῦ διαθέτειν πρὸς τὸ ἀνήκειν. Ὅπου συντελεῖται ἡ κίνησις αὕτη, τὴν ὁδὸν τῆς ἐλευθερίας χαράσσει τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχήν.

Ὅ,τι συμβατικῶς συμβολίζεται διὰ τῆς ἐκφράσεως «κατ' ἐξοχήν», δὲν διαπιστοῦται, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς ὄντος, ἀλλ' ἔλκει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπόκειται ἐπομένως εἰς ἔρευναν, δὲν εἶναι ἐν δεδομένῳ, ἐν κοινὸν ὑπόβαθρον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ὅ,τι φυτεύει ἐντὸς τῆς ἐλευθερίας τὴν συνείδησιν τῆς προσωπικῆς εὐθύνης, ἢ βάσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας σηρίζεται τὸ ἀνεπανάληπτον νόημα τοῦ ἀνθρώπου ὡς συγκεκριμένης παρουσίας, ὅ,τι μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὑπερπηδήσωμεν τὰ ὄριά μας καὶ νὰ διανοίξωμεν συνεχῶς βαθύτερον τὴν ὁδὸν τῆς ἐσωτερικῆς βεβαιότητος.

Οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὸ κατ' ἐξοχήν τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀκοίμητον αἶτημα, τὸ ὁποῖον ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναζητῇ, ὅ,τι μόνον ἐκεῖνος θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι. Κατ' ἐξοχήν εἶναι τὸ καιόμενον φῶς ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, πρὸ τοῦ ὁποίου ὠρμάζει τὸ αἶτημα τῆς αὐθυπερβάσεως. Ἐὰν ὁμως ὁ οὐσιαστικὸς ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ σωματικὴ του ἐμφάνισις, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ διάρθρωσις τοῦ νοήματος τῆς ἐλευθερίας, τὸ «ἐντὸς» τῆς προηγουμένης προτάσεως δὲν ἔχει τοπικὴν σημασίαν, ἀλλὰ δηλώνει τὸν χῶρον τῆς μεταφυσικῆς παρουσίας τοῦ κατ' ἐξοχήν. Τὸν μεταφυσικὸν αὐτὸν χῶρον ὀνομάζομεν ἐλευθερίαν. Ἐντὸς τῆς ἐλευθερίας φλέγεται τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχήν. Ὑπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν αὐτὴν ἢ εὐθύνη προσλαμβάνει σαφεῖς διαστάσεις καὶ παρουσιάζεται ὡς ἐπιταγὴ μιᾶς δυνατῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως, μιᾶς ἀφοσιώσεως, αἱ προϋποθέσεις τῆς ὁποίας εἶναι ἤδη παροῦσαι.

Δήθη καὶ παιδαγωγία τῆς ἐλευθερίας :
ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἀπαίτησις τοῦ παρόντος

Τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχήν εἶναι ἀνάλογον τῆς ἐσωτερικῆς ὀριμότητος

τοῦ φορέως του. Προσδίδει εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἀφοσιώσεως συγκεκριμένον περιεχόμενον καὶ κατὰ τοῦτο διαγράφει τὴν ὁδὸν αὐτοπραγματώσεως τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία ἀνατείνεται ὡς μία πρόοδος σαφηνείας ἐντὸς τοῦ αἰτήματος τοῦ κατ' ἐξοχὴν. Ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀπλῶς δικαίωμα, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικεύσις τῆς εὐθύνης ἐνώπιον τοῦ σπερματικοῦ λόγου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ δυσανασχετοῦν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης αὐτῆς, οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπουν μὲ ἀνακούφισιν, ὅ,τι θεωροῦν ὡς ἀναφέρετον δικαίωμα, ὅταν ἐπιχειρῇ νὰ τοὺς τὸ ἀφαιρέσῃ ἢ βία. Ὅπισθεν μύθων, ἀσκέπτων δογμάτων, ἀρχηγῶν καὶ κομμάτων κατοχυροῦνται φυγάδες τῆς ἐλευθερίας. Ἡ φυγὴ αὐτὴ χαρακτηρίζει τὸ πνευματικὸν κλίμα τοῦ παρόντος, αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς προοδευτικῆς συντριβῆς καὶ τῆς ἐπαπειλουμένης ὀριστικῆς ἐκμηδενίσεως τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τὸ χαλύβδινον πέλμα τῆς τεχνικῶς ἐξοπλιζομένης ἀνευθυνότητος. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι δικαίωμα, ἀλλὰ καθῆκον καὶ ὅταν τὸ νόημά της χαθῇ, συνεξαφανίζεται καὶ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ ἀπαρνούμενοι τὴν ἐλευθερίαν, ἀποκρύπτονται πρὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν αὐθυπερβάλλεται, εἶναι τὸ ὄν τῆς φυγῆς. Σκοτεινὰ ἀνοίγματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων κρύπτεται ὁ ἄνθρωπος πρὸ τοῦ ἀνθρώπου, κάνουν τότε τὴν ἐμφάνισίν των. Τὰ ἀνοίγματα αὐτὰ ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν εἰδῶλα. Τὸ εἰδῶλον τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς αἰτήματος. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ξόανον πρωτογόνου θρησκευτικῆς λατρείας, ἀλλ' ἀναζητήσεις σωτηρίας εἰς τὴν λήθην τῆς προσωπικῆς εὐθύνης. Ἡ ἐποχὴ τῆς φυγῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐποχὴ εἰδωλολατρίας. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὰ εἰδῶλα ὀνομάζονται «ἐπιστημονικὴ πρόοδος», «λαϊκὴ θέλησις», «ἀτομικὴ βόμβα», «διαλεκτικὴ τῆς ἱστορίας».

Ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος ἐκινδύνευσε νὰ καταστῇ ἀπλοῦς λογικὸς ὄρος—σήμερον διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ διαλυθῇ ἐντὸς τῆς μάξης. Κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν τῆς ἱστορίας τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς τάσεως μεταξὺ εὐθύνης καὶ ἀγωνίας, αὐτοσυνειδήσεως καὶ ἐκμηδενίσεως τῆς ἐλευθερίας, ἀναμνήσεως καὶ λήθης τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερον ὁ ἀνθρωπισμὸς συνίσταται εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ φρονήματος ἐκείνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος κατ' ἐξοχὴν δὲν θὰ ἐπεβάλλετο ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἐξ ἰδίας ἐσωτερικῆς ὠριμότητος. Ὅπου ὅμως ἀπαιτεῖται ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸ αἶτημα αὐτὸ ἀνταποκρίνεται ἡ ἐλευθερία. Διὰ τοῦτο σήμερον ὁ ἀνθρωπισμὸς ἔχει ὡς ἀποστολήν του, νὰ παιδαγωγήσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς μίαν διαλεκτικὴν σχέσιν μεταξὺ παρόντος καὶ κατ' ἐξοχὴν, ὥστε διὰ τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς νὰ ἐκπαιδευθῇ ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἀπαιτήσῃ μόνος καὶ μόνον ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του τὸν ἄνθρωπον, τὸ μέγεθος τοῦ ὁποίου θὰ ἠμποροῦσε νὰ φράξῃ τὸ συνεχῶς εὐρύτερον διανοιγόμενον χάσμα τοῦ μηδενός.